

Emek ile Emeklilik Arasında Kırılma: Genç İşgücünün Azalması ve Toplumsal Sözleşmenin Geleceği

Çağatay Çağrı ASILZÂDE*

Araştırma Makalesi:

Geliş Tarihi: 20/ 05/ 2025

Kabul Tarihi: 23/ 11/ 2025

Öz

Bu makale çalışmasıyla, demografik döngülerin sosyal güvenlik mekanizmaları bağlamındaki ağırlığı, toplumsal sözleşme kuramı ve refah devleti teorileri çerçevesinde analiz edilmektedir. Git gide yaşlanan toplum ve gençliğin işgücüne katılımının düşüş eğilimi göstermesi, tek başına iktisadi bir olumsuz mesele olmamanın yanında, toplumsal sözleşmenin işlevselliği açısından da bir sorun olarak ele alınmaktadır. Toplumsal sözleşme kavramı, çağdaş bir refahı benimsemiş devletlerde, nesiller boyunca dayanışmayı esas alan bir unsur olarak bilinirken; demografik düzensizlik, toplumsal sözleşmenin sürdürülebilirliğini azaltmakta ve nesiller boyu hakkaniyeti zayıflatmaktadır. Bu çerçevede, makale çalışması ile ağırlıklı olarak Esping-Andersen'in üçlü refah rejimi tanımlamasından istifade edilerek, sosyal güvenlik mekanizmalarının dönüşümleri ve neoliberal gelişmelerin nasıl sirayet ettikleri teorik bağlamda muhtelif boyutları ile ele alınması amaçlanmaktadır. Genç işgücü bağlamında azalmalarla gelen yaşlı bağımlılığı ağırlığı, prim ödeme noktasının dengesi, emeklilik yaşı ve maliyet babındaki işlevsellik gibi muhtelif konularda sistem babında kırılmalara sebebiyet vermektedir. Söz konusu kırılmalar, genç nesillerin sisteme olan inançlarını temelden zedelemekte ve sosyal korunma babındaki sistemlerin meşruiyetlerini düşündürür bir şekilde sürüklemektedir. Bu çalışmayla ayrıca geçişken emeklilik pratikleri, kapsayıcı sosyal güvenlik modelleri ile teknoloji ekseninde gelişen yeni toplumsal öneriler de dikkate alınacaktır. Netice itibarıyla, çalışma ile demografik değişimlerin tek başına nicel bir unsur değil, bununla birlikte normatif olan olumsuzluk olarak da ele alınmasının önemli olduğu belirtilmektedir. Sosyal güvenlik mekanizmalarının geleceği hususunda işlevsellik ve adil olan siyasi unsurların da gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda, demografik yenileşmelerin sadece elde olan hâlihazırdaki mekanizmalara karşı etkiyi büyütmeyle sınırlı olmadığı, bununla birlikte politik değerlendirme aşamalarında yeniden şekillenmeyi mecbur hâle getirdiği görülmektedir. Bir model olarak refah devletinin işlevselliğini olumsuz etkileyen bu yenileşmeler, ilkesel olarak sosyal adalet ile ters düşen pratiklerini ardından ortaya koymaktadır. Bu sebeptendir ki, nesiller boyu temas sadece pratik anlamda olmayıp, bununla birlikte farklı değerler etrafında gelişen siyasi anlayışlarla sürdürülmektedir. Bu istikamette,

* Yüksek Lisans Öğrencisi; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Burdur, Türkiye. E-mail: 2330208012@ogr.mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0009-0009-8781-7948.

Atf Bilgisi: Asilzâde, Çağatay Çağrı (2025). *Emek ile Emeklilik Arasında Kırılma: Genç İşgücünün Azalması ve Toplumsal Sözleşmenin Geleceği*. Kastamonu Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1, S. 2, s. 1-18.

.....
sosyal güvenlik mekanizmasının geleceği, iktisadi olmanın yanında mantıksal ve toplumsal meşruiyet zeminini birlikte ele alan bir anlayış mecburiyetindedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Toplumsal Sözleşme, Emeklilik, İşgücü, Genç

A Fracture Between Labor and Retirement: The Decline of the Young Workforce and the Future of the Social Contract

Abstract

This study examines the impact of demographic cycles on social security mechanisms within the context of social contract theory and welfare state models. The aging population and the declining trend in youth participation in the labor force are addressed not merely as economic challenges, but also as issues that jeopardize the functionality of the social contract. While the concept of the social contract is known in modern welfare-oriented states as a fundamental element ensuring intergenerational cohesion, demographic imbalance weakens the sustainability of this contract and diminishes justice across generations. Within this scope, the article aims to examine, primarily through Esping-Andersen's typology of the three welfare regimes, the transformations in social security mechanisms and how neoliberal developments have permeated these structures from a theoretical perspective. The increasing dependency ratio, caused by the shrinking young workforce, affects the balance of premium payments, retirement age, and functionality in terms of cost, resulting in structural ruptures within the system. These ruptures fundamentally undermine the younger generation's trust in the system and call into question the legitimacy of social protection mechanisms. This study also examines transitional retirement practices, inclusive social security models, and emerging social proposals influenced by technological advancements. Ultimately, the paper emphasizes that demographic changes should not only be regarded as quantitative variables but also as normative challenges. It further underlines the necessity of incorporating not only functionality but also fair and just political components in shaping the future of social security mechanisms. In this regard, it is observed that demographic shifts not only amplify pressure on existing mechanisms but also necessitate a restructuring in political decision-making processes.

These transformations, which negatively affect the functionality of the welfare state as a model, tend to produce practices that conflict with the principle of social justice. Therefore, the continuity of intergenerational cohesion must be sustained not only through practical arrangements but also through political approaches rooted in evolving societal values. Accordingly, the future of social security mechanisms must adopt a perspective that combines economic rationality with logical and social legitimacy.

Keywords: Social Security, Social Contract, Retirement, Workforce, Youth

GİRİŞ

Bu makalenin temel hedefi, demografik dönüşümlerin sosyal güvenlik sistemlerindeki etkilerini, refah devleti kuramları ile toplumsal sözleşme teorisi bağlamında ortaya koyarak, sosyal güvenlik mekanizmalarının ileriye dönük ihtiyaç duyduğu yapısal dönüşümleri belirlemektir. Ağırlıklı olarak meşruiyetin, kuşaklar arası adaletin esas alınmasının ve dayanışma içinde bir toplumun varlığının, mali ve teknik sürdürülebilirlik kadar gerekli olduğunun vurgulanması amaçlanmaktadır. 21. yüzyılın ilk evrelerinden süregelen süreçte, dünya genelinde zuhur eden demografik değişimler, sosyal güvenlik mekanizmalarının işlevselliğini ve toplumsal sözleşmenin sürekliliğini içten bir şekilde yönlendirmektedir. Ağırlıklı olarak gelişmiş düzeye ulaşmış devletlerde göze çarpan doğum

.....
oranlarındaki azalış ve hayat süresinin yukarı ivme göstermesi, genç işgücünün düşmesine ve yaşlı kesimin artış göstermesine sebep olmaktadır. SSA'ya göre bu durum: “Sosyal güvenlik sistemleri üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır” (Social Security Administration [SSA], 2006, p. 1). Stanford Encyclopedia of Philosophy'ye (2002) göre bahsi geçen gelişmeler tek başına iktisadi alanı etkilemekle kalmamakta, bununla birlikte toplumsal ve siyasal yapıları da dönüştürmektedir. Bu süreç, özellikle nesiller arası adalet ve dayanışma ilkelerinin ne ölçüde korunabildiğine dair önemli tartışmaları ardından getirmektedir. Toplumsal sözleşme ise, bir teori olarak kişilerin tek bir duruş noktasında bir gaye için belirli hakları ve hürriyetlerinden vazgeçerek, bağlı oldukları devletin otoritesine sadakat bildirmeleridir. Lakin elde bulunan demografik yönelimler, toplumsal sözleşmenin tabanını meydana getiren nesiller arası dayanışma bilincini kırmakta, gençliğin mekanizmaya olan bağlılığı sınanmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal güvenlik mekanizmalarının bir daha yapılandırılması ve akabinde toplumsal sözleşmenin yenilenmesi mecburiyeti hasıl olmaktadır. Refah devleti kuramları babında, Esping-Andersen'in üçlü refah rejimi tanımlaması, sosyal güvenlik mekanizmalarının muhtelif devletlerdeki pratikleri ve bu mekanizmaların neoliberal siyasal anlayışlar karşısındaki yenilenmesi manasında kıymetli analiz unsurudur. Neoliberal siyasal anlayışların varlığı ile muhtelif pek çok devlette sosyal güvenlik mekanizmaları özelleştirme eğilimi içerisine girmiştir. Brookings Institution (1997), bu gelişmelerin sosyal politika temellerinin hem kapsayıcılık hem de adalet açısından tartışmalı hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu da mevcut sistemlerin tek başına teknik değil, bununla birlikte normatif olarak da sorgulanmasına neden olmaktadır.

İşbu çalışma ile demografik yenilenmelerin sosyal güvenlik mekanizmaları üzerindeki yansımalarını, toplumsal sözleşme teorisi ve refah devleti kuramları babında ele almayı gayelemektedir. Ağırlıklı olarak genç işgücünün düşme ivmesi göstermesi ve ihtiyar kesimin çoğalmasının, sosyal güvenlik mekanizmalarının mali açıdan işlevselleşmesini ve nesiller arası adalet üzerindeki yansımaları ele alınacaktır. Bununla birlikte, alternatif sosyal güvenlik rolleri ve geçişken emeklilik mekanizmaları gibi gelişimsel yol göstericilikler de değerlendirmeye tâbi olacaktır. Bu doğrultuda makale çalışması ile sosyal güvenlik mekanizmalarının ileriye dönük yapısı, tek başına mali sürdürülebilirlik kapsamında değil; adalet temelli, nesiller arası dayanışmayı ön planda tutan ve meşruiyetin esas alındığı bir bağlamda yeniden tartışmaya açmak hedeflenmektedir.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal Sözleşme Kavramı ve Tarihsel Kökeni

Bir teori olarak toplumsal sözleşme teorisi, kişinin belirgin olan bazı hak ve hürriyetlerinden vazgeçerek karşılığı olarak ülkenin muhafazası ve nizamının mümkün olduğu varsayımı olan anlayış

sürecine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal sözleşme teorisi, çağdaş politik düşüncenin önemli bir duruş noktası olarak görülmektedir. Hobbes, Leviathan isimli eserinde doğa durumunu bireylerin devamlı çatışma halinde olduğu bir ortam olarak tanımlar ve bu karmaşık durumu aşmak için güçlü, mutlak bir otoritenin mecburi olduğunu ortaya koymaktadır. Ona göre toplumsal nizamın ve kamusal güvenliğin tesisi için kişilerin hürriyetlerinin bir kısmını egemen olan güce devretmesi ile ilişkilidir (Hobbes, 1651/2021). Locke, toplumsal sözleşmeyi kişilerin temel haklarını, yaşam, özgürlük ve mülkiyeti korumak için kurduklarını ve devletin bu hakları teminat altına almakla sorumlu olduğunu ifade eder. Rousseau ise bireylerin “genel irade” aracılığıyla kendi yasalarını belirledikleri ve bu yasalar çerçevesinde hürriyetlerini sürdürdükleri bir toplum düzenini ortaya koyar. Her iki yaklaşım da toplumsal sözleşmenin yalnızca düzeni sağlamakla kalmadığını, aynı zamanda kişinin hürriyetlerini ve haklarını koruma işlevinin de olduğunu ortaya koymaktadır (Locke, 1689/2019; Rousseau, 1762/2022). Belirtilen önemli kuramcılarının görüşleri de göstermektedir ki bir teori olarak toplumsal sözleşme, tek başına kişi ile devlet ilişkisini değil; bununla birlikte nesiller arası dirsek temasını ve adalet temalarını işlemektedir. Bu doğrultuda kişinin, tek başına şahsi menfaatlerini değil; bununla birlikte ileriki safhalardaki nesillerin esenliğini de ön planda tutması gerekliliği belirtilmiştir.

Modern Kuramda Toplumsal Sözleşme ve Kuşaklararası Dayanışma

Bir kuram olarak toplumsal sözleşme, ilk etapta birey ve devletin bağlantısını anlamlandırmak gayesiyle ortaya koyulmuş olsa da, günümüz diyalektiğinde refah devleti, sosyal politika ve nesiller arası adalet gibi konularda da zemin kazanmıştır. Klasik toplumsal sözleşme kuramcıları olan Hobbes, Locke ve Rousseau, bireyin özgürlüğü ile toplumsal düzen arasındaki dengeyi odağa alan bir tutum ortaya koymuşlardır. Bu bakış açısı, modern dönemde tek başına hâlihazırdaki kişiler arası ilişkiler için değil, bununla birlikte nesiller arası sorumlulukların teorik düzlemi için de tekrar ele almaktadır (Hobbes, 1651/2021; Locke, 1689/2019; Rousseau, 1762/2022). John Rawls’un ortaya koyduğu “hakkaniyet olarak adalet” ilkesi, çağdaş toplumsal sözleşme kuramının özgün ağırlığı olan unsurlarındandır.

Stephen M. Gardiner, toplumsal sözleşme kuramının yalnızca aynı dönemde yaşayan bireyler arasında kurulacak bir mutabakatla sınırlı kalmaması gerektiğini, bunun ötesinde gelecek nesilleri de kapsayan ahlaki bir sorumluluk çerçevesi sunması gerektiğini öne sürmektedir. Ona göre, bugünkü kuşaklar ekonomik, çevresel ve toplumsal açıdan geleceği doğrudan etkileyen kararlar alma gücüne sahiptir ve bu durum, gelecek kuşaklarla etik bir ilişki kurulmasını zorunlu kılar. Gardiner, bu durumu “ahlaki ihmalkârlık tehdidi” olarak nitelendirir ve çağdaş insanların, henüz doğmamış kuşaklara karşı yükümlülüklerini göz ardı etmemesi gerektiğini savunur (Gardiner, 2010). Bu bakış açısı, klasik toplumsal sözleşme kuramlarının mevcut kuşaklar arası sınırlarını genişleterek, daha

.....
kapsayıcı bir adalet anlayışının teorik temelini oluşturmaktadır.

Camille Peugny ve ekibi, toplumsal eşitsizliğin yalnızca sınıf temelli ya da coğrafi ayrımlar üzerinden değil, aynı zamanda kuşaklararası düzlemde de analiz edilmesi gerektiğini savunur. “Rethinking Inter-Generational Inequality” adlı çalışmalarında, ekonomik ve sosyal hakların nesiller arasında aktarımı üzerinden şekillenen adaletsizliklere dikkat çekerek, kuşaklararası adaletin toplumsal sözleşme kuramı çerçevesinde yeniden ele alınmasını önerirler (Peugny, 2011). Peugny bu kapsamda, özellikle refah devleti politikalarının uzun vadeli sürdürülebilirliği açısından, yaşlı ve genç nüfus arasındaki kaynak paylaşımının kuramsal olarak da tartışılması gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım, John Rawls’un adalet ilkelerinin yalnızca aynı zaman diliminde yaşayan bireyler için değil, ardışık kuşaklar arasında da uygulanabilir olduğunu savunan yorumları destekler niteliktedir.

Toplum sözleşmesi kuramları genellikle yalnızca mevcut bireyler arasında kurulan bir anlaşmayı esas alırken, gelecek kuşakları bu denklem dışında bırakma eğilimindedir. Aydoğan Kutlu (2022), bu yaklaşımın önemli bir teorik boşluk taşıdığını öne sürerek, ardıl kuşakların da sözleşme kapsamına alınması gerektiğini belirtir. Ona göre, gelecekteki nesillerin dikkate alınmaması, adalet anlayışını daraltır ve kuramın evrensel iddiasını zayıflatır.

Bu nedenle sözleşmenin kapsamı, sadece bugünü değil, geleceği de içine alan bir etik perspektifle yeniden düşünülmelidir (Kutlu, 2022). Rawls’ın temel anlayışı, toplumsal bağlayıcı unsurların (kurumlar, vb.), kişiler arasında hakkaniyetli sürdürülebilirliğini temin etmekle sınırlı olmayıp, muhtelif nesiller arasında da sorumluluklarının kapsayıcı ve eşit bir şekilde taksim edilmesinin hasıl olduğunu vurgulamıştır.

Rawls’a göre nesiller arası adalet, tek başına bugünkü kişiler arasındaki eşitliği değil, gelecekteki nesillere karşı da bir sorumluluğu içerir. Bu bakış açısı, özellikle emeklilik sistemleri gibi uzun vadeli sosyal politikaların nesiller arası denge göz önünde tutularak tasarlanmasını gerekli kılar. Dolayısıyla hâlihazırdaki nesilin yarattığı yüklerin ya da faydaların hakkaniyetli bir şekilde sonraki nesillere aktarılması, sistemin sürdürülebilirliği açısından önemli bir değer taşımaktadır. (Rawls, 1971/2020). Bu husus da göstermektedir ki; Rawls’un kuramı, tek başına kuşaklar arasında olmayıp, aynı zamanda geleceğe tekâbül bir anlayışla ahlâk temalı yükümlülüklerin ortaya çıkmasını sağladığına da değinmektedir. Habermas’ın iletişime bağlı fiile geçme kuramı da toplumsal sözleşmenin yenilenmesi açısından önemli görülen modern anlayışlar arasındadır. Habermas (1996), kamusal alanın tek başına kişilerin demokratik katılımı için değil, bununla birlikte toplumun sürekliliğini sağlayan bir yapı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu tutum, demokrasinin kişisel arzuların ötesinde nesiller arası bir toplumsal düzen inşa etmesi mecburiyetini ortaya koyar. Bu istikamette, sosyal güvenlik mekanizmalarının işlevselliği tek başına iktisadi olmanın yanında,

normatif olan ve etik unsurları barındıran problem alanı olarak görülmektedir. Çağdaş ve sosyal olan siyasal anlayışlar doğrultusunda, toplumsal sözleşme; nesiller arası birlik bilincini kapsayan, refah devleti kuramlarının en kök unsuru olarak gelişmiştir. Esping-Andersen'in ortaya koyduğu çıkarıma göre, sosyal demokrat refah rejimleri nesiller arası dayanışma bilincini yüzeye çıkararak, sosyal güvenlik mekanizmalarını tek başına iktisadi değil, bununla birlikte toplumsal bir sözleşme olarak belirginleştirmektedir. (Esping-Andersen, 1990). Bu doğrultuda ele alındığında, yaşlılık çağı ile ilgili refah siyasetleri, tek başına kişisel emek karşılı olmamakla beraber, ortak akıl ve toplumsal uzlaşılı kültürünün temel bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Netice itibarıyla, çağdaş toplumsal sözleşme kavramı, kişilerin sadece devletle sınırlı kalmayıp, birbirleri arasında ve ileriki nesillerle olan bağlarını da saran bir şekilde alan bulmuştur. Nesillerarası birlik, yalnızca etik olmanın yanında, sosyal olan politikaların işlevselliği için önemli görülen bir anlayıştır. Bu açıdan genç işgücünün aşağı yöne doğru ivme göstermesiyle neşreden demografik nitelikteki kırılmalar, sadece teknik veyahut iktisadi problemler olmayıp, toplumsal sözleşmenin nevine ilişkin kuramsal bir beyin fırtınasını mecbur bırakmaktadır.

REFAH DEVLETİ KURAMLARI

Esping-Andersen'in Üçlü Refah Rejimi Tasnifi

Refah devleti kuramları denilince akla ilk gelen sınıflandırmalardan olan Gösta Esping-Andersen'in 1990 tarihli "The Three Worlds of Welfare Capitalism" isimli kitabıdır. Kitap içeriğinde üçlü refah rejiminden bir model olarak bahsedilmektedir. İşbu model çerçevesinde devletler, kurumsal benlikleri ve tarihî özellikleri ile üç grupta kategorize edilmektedir. Bunlar; liberal, sosyal demokrat, korporatist/konservatiftir. Liberal rejimler bâbında ele aldığımızda, bu, ağırlıklı olarak Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen bir siyasal türdür. Bu rejimler, piyasaya yönelik, ihtiyaç odaklı ve sınırlanmış sosyal destekler ile tanımlanmaktadır.

Esping-Andersen'e göre, sosyal haklar artık kişiler üzerinden vücut bulmakta ve özel emeklilik sistemleri devlet temelli modellerin yerini ikame etmektedir. (Esping-Andersen, 1990). Korporatist rejimler ise daha çok Fransa ve Almanya gibi ülkelerde görülmektedir. Bu rejimler, statü odaklı sosyal güvenlik mekanizmaları ile bilinmektedir. Yardımlar, bu rejimde meslekî geçmiş ile bağlantılıdır. Aile kurumunun önemi vurgulanır ve kadınların iş gücüne katılımı ikincil konuma konulabilir. Sosyal demokrat ideolojiyi benimseyen rejimler ise topluma hizmeti ve uluslararası faydayı amaçlamaktadır. Bu rejim, özellikle İsveç ve Norveç gibi ülkelerde görülmektedir. Toplumsal eşitlik bu rejimde önemli görülmektedir. Bu model, bir rejim olarak refah rejimlerini tek başına harcama ile ilgili konularda değil; sınıfsal farklılaşmalar, emek piyasası ile ilgili hususlar, kişinin piyasaya adapte olma seviyesi bağlamında ele almaktadır. Lakin Esping-Andersen'in ortaya

koyduğu bu tasnif, tüm ülkeleri sarmakta yetersiz bulunmuş; bu nedenle Akdeniz ve Doğu Asya modelleri benzeri kapsayıcı modeller öne sürülmüştür.

Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Neoliberal Dönüşüm: Emeklilik Politikaları Üzerindeki Özelleştirme Baskıları

1980'li yıllardan bu yana, dünya çapında etkisini giderek arttıran neoliberal paradigma anlayışı, tek başına iktisadî oluşumları değil, sosyal devlet anlayışının en tâbî unsurundan olan sosyal güvenlik mekanizmalarını da önemli ölçüde yenilenmiştir. Harvey'e göre, neoliberal politikalar kamusal harcamaları sınırlandırıp bireysel sorumluluğu öne çıkararak sosyal hizmetlerin piyasalaşmasının temellerini oluşturmaktadır. (Harvey, 2005). Neoliberal yaklaşım; bireyin kendi kaderinden sorumlu olduğu, piyasanın belirleyici güç haline geldiği, kamu harcamalarının asgariye indirildiği ve devletin ekonomik işleyişe müdahalesinin sınırlandığı varsayımlar üzerine kuruludur. Bu çerçevede, toplumsal dayanışmayı esas alan sosyal devlet anlayışıyla çelişmektedir.

Emeklilik sistemleri, sosyal devletin temel bileşenlerinden biri olarak, bireylerin çalışma hayatları boyunca elde ettikleri hakları güvence altına almayı hedeflerken; neoliberal politikalar bu mekanizmayı bireysel tasarruf ve piyasa yönelimli yapılarla yeniden şekillendirmektedir. Dolayısıyla, bu paradigma değişimi, sosyal güvenliğin kamusal niteliğini zayıflatmakta ve refah devleti ilkeleriyle derin bir uyumsuzluk yaratmaktadır. Bu yenileşmelerin en göze çarpıcı etkilerinden birisi de, emeklilik sistemlerinin üzerinde gölge etkisi yapan özelleştirme politika ve baskılarıdır. Neoliberal yenilikçi yaklaşımlar, sosyal güvenlik mekanizmalarında işlevsel ve malî denge sebepleriyle işaret göstermiştir. Orenstein (2008), emeklilik mekanizmalarında devlet ağırlığının azalması ve bireysel tasarrufların yüzeye çıkarılmasına önem atfeder. Bu kapsamda, özellikle Dünya Bankası'nın 1994 senesinde ortaya koyduğu "Averting the Old Age Crisis" isimli raporuna bakıldığında da, emeklilik mekanizmalarının üç sütuna ayrılan bir model hâline getirilmesi telkin edilmiştir. Bunlardan ilki, "kamuya dayalı zorunlu sistem" olup; ikincisi ise "özel bireysel hesaplar"dır. Son olarak ise "gönüllü bireysel tasarruflar" olarak belirginleşmiştir (World Bank, 1994). Bu yönlendirmeler, emeklilik hususunu "piyasa malı" düzlemine çekerek, devletin emeklilik dolayısıyla oluşan ağırlığını hafifletmeyi amaçlamaktadır. Türkiye ise bu yenilenmeden mahrum kalmamıştır. 1999 senesinde yasalaşan 4447 sayılı Kanun ve 2008 yılında başlatılan "sosyal güvenlik reformu"; emeklilik yaşının ileriye çekilmesi, prim ödeme gün sayısının yükseltilmesi, bireysel emeklilik sisteminin teşvikine benzer neoliberal kurallar ile adapte olan yönetmelikler ortaya koyulmuştur. Bu yenilikler, sosyal güvenlik mekanizmasının evrensellik kuralını aşağıya çekmiş; bu bakımdan da az gelire sahip, güvencesi olmayan ve aynı zamanda çalışan toplum kesiminin emekli olması güçleşmiştir. Özelleştirme ile gelen baskılar, emeklilik mekanizmasını hak olmaktan sıyrıp, yatırım aracına sürükleyerek sosyal vatandaşlık benimseyişini de yeniliğe uğratmaktadır. Bu zamansal aralıkta,

.....
emeklilik mekanizmalarının piyasayı baz alan bir unsura dönüşmesi; toplumsal dirsek teması ile uyumsuz olarak, kişisel bir emeklilik anlayışı ortaya koymuştur. Standing (2011), neoliberal dönüşümün sadece iktisadi yapıyı değiştirmekle kalmadığını, bununla birlikte refah devletinin ideolojik zemininde bir ayrışmaya sebep olduğunu öne sürer. Bu, piyasalaşma sürecinin sosyal haklar ve devletin koruyucu rolü üzerinde erozyona sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ifade, neoliberal politikaların tek başına iktisadi yapıları değil, bunun yanında toplumsal değerleri ve devlet ile vatandaş arasındaki bağı da dönüşüme uğrattığı söylenilebilir. Refah devleti anlayışı; sosyal güvenlik, eşitlik ve dayanışma ilkelerine dayanırken, neoliberal dönüşüm bu ilkeleri bireysel sorumluluk, piyasa rekabeti ve özelleştirme çerçevesine indirgemıştır. Bu ideolojik kayma, sosyal politikaların kamusal nitelikten uzaklaşmasına ve toplumsal adaletin zarar görmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Standing'ın vurguladığı gibi, bu sadece teknik değil, bununla birlikte derin bir ideolojik kırılmadır.

Netice itibarıyla, sosyal güvenlik mekanizmalarında neoliberal yenileşme ve bu yenileşmenin emeklilik üzerindeki siyasal ortamdaki konumu, tek başına teknik bir unsur olmanın yanında; bununla birlikte sınıfsal ayırım, politik ve ideoloji temelli bir unsur olarak gelişmiştir. Piyasa odaklı siyasal anlayışların, nesiller arası birlik gayesini düşürmekte ve emekliliğin getirdiği güvence anlayışını ağırlıklı olarak kişisel bir yükümlülük hâline sokmaktadır. Bu hâliyle de başta sosyal adalet ve eşitlik bâbındaki ilkeler ile çelişkili bir evrilmeyi ortaya koymaktadır.

DEMOGRAFİK DEĞİŞİM: GENÇ İŞGÜCÜNÜN AZALMASI VE YAŞLANAN NÜFUS

Demografik Dönüşümün Sosyal Güvenliğe Etkisi: Genç İşgücündeki Azalma ve Yaşlı Bağımlılık Yükü

2000'li yılların ilk evrelerinden itibaren hızlanan demografik dönüşüm, muhtelif birden çok devlette iktisadi ve toplumsal bağlamdaki unsurları temelden dönüştürmüştür. Kadın doğum oranlarının aşağı yönde ivme göstermesi, hayat süresinin uzaması ve bununla ilişkili olarak ihtiyar nüfus kesiminin toplam nüfusa oranla ağırlığını arttırması, sosyal güvenlik mekanizmalarını işlevsellik yönünden önemli oranda baskılara maruz bırakmıştır. İşbu dönüşüm, ağırlıklı olarak genç kesimde görülen işgücünün aşağı yönde ivme göstermesi ve yaşlı bağımlılığın oransal olarak artması üzerinden görülmektedir. Sosyal olan bir ülkenin, sosyal devlet anlayışının en önemli yapı taşlarından olan emeklilik sistemleri bu getiriler ile zorluğa düşmektedir.

Dinamik olan genç kesimin toplam işgücüne entegre olma oranındaki aşağı ivme, aktif durumda olan sigortalıların istatistiksel olarak azalması manasına gelmektedir. Bu yönüyle, emeklilik mekanizmaları üzerindeki aktüeryal dengenin doğrudan doğruya bir tehdit altında olduğuna dair kanaat getirilebilir. Geleneksel çerçeveye sahip sosyal güvenlik mekanizmalarında “pay-as-you-go”

.....
yani bugünün çalışanlarından toplanan primlerle bugünün emeklilerine ödeme yapılması anlayışı modelinin sürdürülebilirliği, emek veren-emekli dengesinde oranının belirli bir düzeyin altına inmesi ile ilişkilidir. OECD'ye göre, genç iş gücündeki azalma eğilimi, sosyal güvenlik mekanizmasının finansal dengesi üzerinde baskı yaratmakta ve uzun vadeli sürdürülebilirliği güçleştirmektedir. Bu durum, nüfusun yaşlanmasıyla birlikte emeklilik ve sağlık harcamalarında artışa neden olacağından, sistemde yenilikçi yapılanma gerekliliğini gündeme getirmektedir. Bunun yanında, yaşlı bağımlılık oranı olarak belirtilen tanıma göre yani çalışabilir yaşlı aşan kesimin, çalışabilir olan nüfusa göre oransal durumu artış göstermektedir. Eurostat verileri ışığında şu hususlar dikkat çekmektedir: “Avrupa Birliği ülkelerinde 2000 yılında %25 seviyelerinde olan yaşlı bağımlılık oranı, 2022 itibarıyla %34'e ulaşmış ve 2050 projeksiyonlarında bu oranın %50'yi aşması beklenmektedir” (Eurostat, 2022). TÜİK verileri, Türkiye'de yaşlı kesimin nüfusunun son yirmi yılda hızla arttığını göstermektedir. 2000 yılında toplam nüfusun yaklaşık yüzde 6'sını oluşturan 65 yaş üstü kesim, 2023'e gelindiğinde yüzde 10'un üzerine çıkmıştır. Bu ivmenin devam ettiği görülmektedir. Göstergeler bu artışın önümüzdeki yıllarda daha da hızlanacağını ve 2040'ta nüfusun altıda birinden fazlasını, 2060'ta ise dörtte birini yaşlıların oluşturacağını ortaya koymaktadır. Bu tablo, Türkiye'nin giderek yaşlanan bir toplum haline geldiğini ve sosyal güvenlik ile sağlık sistemlerinin buna uyum sağlaması gerektiğini ortaya koymaktadır. İşbu demografik nitelikteki yapısal farklılaşma, sosyal güvenlik mekanizmalarını üç düzlemde olan bir krize maruz bırakmaktadır. Bunlardan ilki katkı sağlayan nüfusun azalması olarak görülebilir. Bunun akabinde ise emeklilikte geçirilen sürenin uzaması söz konusu olabilmektedir. Son olarak ise daha fazla emekliye düzenli ödeme yapılması zorunluluğu zuhur etmektedir. Söz konusu olan bu kriz, tek başına bir finansal mesele olmayıp, bununla birlikte toplumsal bağlamda bir dayanışma üzerine inşa edilmiş ve sosyal güvenlik mekanizmalarının normatif meşruiyetini önemli çapta olumsuzluk durumuna katmıştır. Bu çerçevede, karşı karşıya kalınan bu kriz yalnızca teknik ya da mali bir sorun olmanın ötesinde, kuşaklar arasında tesis edilmiş toplumsal bir sözleşmenin çözülme ihtimalini de içinde barındırmaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri sadece bir gelir aktarım aracı değil; aynı zamanda kuşaklar arasında güvene dayalı bir toplumsal mutabakatın kurumsal yansımasıdır. Dolayısıyla genç kuşakların sisteme olan güveninin zedelenmesi ve yük paylaşımında adaletin kaybolduğuna dair algı, mali sürdürülebilirliğin ötesinde, sistemin toplumsal meşruiyetini de ciddi biçimde sarsmaktadır. Bu nedenle emeklilik sisteminin, kuşaklar arası adalet ve dayanışmayı esas alan bir güven ilişkisi olarak yeniden inşa edilmesi gerekliliği açıktır. Giddens, modern refah devletini sadece maddi yardımların aktarıldığı bir yapı olarak değil, nesiller arasında güven ilişkisine dayanan bir toplumsal sözleşme olarak belirtir. Bu yaklaşım, refah devletinin işlevini salt gelir transferiyle sınırlamayıp, aynı zamanda toplumda nesiller arası dayanışma bilincini ve güveni pekiştiren bir sistem olarak ele alınmalıdır.

Giddens'in bu yaklaşımı, refah devletinin yalnızca gelir transferine dayalı bir sistem olmanın ötesinde, kuşaklar arası dayanışmayı temel alan bir toplumsal mutabakat niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, nüfusun yaşlanması ve genç işgücündeki daralma yalnızca ekonomik sürdürülebilirlik sorununu değil, aynı zamanda toplumsal bütünlük ve nesiller arası sorumluluk ilişkisini de tehdit etmektedir. Sosyal güvenlik mekanizmalarının yalnızca mali önceliklerle yeniden yapılandırılması, bu tarihsel ve toplumsal bağlamı göz ardı edebilir. Dolayısıyla Giddens'in altını çizdiği nokta, reformların yalnızca finansal verimlilik üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı sürdürebilecek bir anlayışla tasarlanması gerekliliğidir.

Sonuç olarak, genç ve dinamik olan işgücünün azalma ivmesi göstermesi ve yaşlı nüfusun istatistiksel olarak yukarı yönde ivme göstermesi, sosyal güvenlik mekanizmalarını teknik, iktisadi ve etik olan düzlemde yenileşmesini mecbur bırakmaktadır. Bu doğrultuda, siyasal olarak istihdam stratejilerinin genç kuşakları mekanizma içinde tutacak bir şekilde yenileşme yaratması hem ihtiyar kesime yönelik hem de sosyal harcamalar dengesinde üretkenliği ön planda tutan reformların gerçekleşmesi önemli bir husus olarak görülmektedir.

Emeklilik Yaşının Yükselmesi, Prim Ödeme Dengesi, Mali Sürdürülebilirlik

Dünya genelinde baş gösteren demografik yenilenmeler, sosyal güvenlik mekanizmalarına temelden ve muhtelif yönlerde etkiler sunmaktadır. OECD'in ortaya koyduğu şu çıkarımlar da bunu bariz şekilde göstermektedir: OECD'ye göre düşük eğiliminde olan doğum oranları, artan yaşam süresi ve genç işgücündeki azalma, emeklilik sistemleri üzerinde hem mali hem de sosyal açıdan ciddi baskılar oluşturmaktadır. Bu durum, sistemin uzun vadede yalnızca mali denge sorunlarıyla değil, bununla birlikte nesiller arası adalet ve hakkaniyetli paylaşım tartışmalarıyla da baş başa kalacağını ortaya koymaktadır. Bu istikamette, emeklilik yaşının ileriye çekilmesi ve prim ödeme dengesinin dönüştürülmesi hususları, muhtelif pek çok devletin ön planda tuttuğu husus hâline gelmiştir. Emeklilik yaşının yukarıya çekilmesi, emeklilikte geçen sürenin düşürülmesi ve aktif olarak çalışılan sürenin azaltılması, mekanizmasını aktüeryal denge bâbında yapmayı amaç edinmektedir. Bu siyasal stratejiler, gitgide artış gösteren hayat beklentisi ve azalan doğum oranları ile yapılması uygun görülen tedbir olarak ele alınmaktadır. Eurostat verilerine göre Avrupa Birliği ülkelerinde emeklilik yaşı son yirmi yılda gözle görülür bir biçimde artmış ve ortalama 61'den 64'e çıkmıştır. Bununla birlikte, birçok ülkede bu artış süreci kademeli olarak devam etmektedir. Bu durum, demografik yaşlanma ve sosyal güvenlik sistemlerine yönelik mali baskılar nedeniyle emeklilik yaşının devamlı ötelendiğini ortaya koymaktadır. Prim ödeme dengeleri, sosyal güvenlik mekanizmalarında gelir ile giderin dengesinin işlevselleşmesi için hayati önemde görülmektedir. Gelenekçi bir tutumla tanımlanmış fayda temelli olarak, çalışan her bir birey başına düşen emekli kişilerin yükselmesi, prim gelirleri bâbında yetersizlik yaratmaktadır. Bu haseble de bütçede açıklara meydan vermektedir.

SGK'nın 2023 verilerine göre, Türkiye'de çalışan başına düşen emekli sayısı kritik seviyelere gerilemiş ve oran 2'nin altına doğru inmiştir. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin uzun vadeli mali sürdürülebilirliği için önemli bir olumsuzluk göstergesidir. Çalışan ile emekli dengesindeki bu kırılma, gelecekte hem emeklilik haklarının güvence altına alınmasını güçleştirebilir hem de aktif nüfus üzerindeki mali yükü artırabilir. Mali sürdürülebilirlik bânında ele alındığında ise mali sürdürülebilirliğin tek başına bir iktisadi sürdürülebilirlik hususu değil; bununla birlikte nesiller arası adaletin sağlanması için de kıymetli bir gösterge olarak görülmektedir. Giddens (1998), sosyal güvenlik sistemlerinin temelinde sadece kişiler arası değil, nesiller arası dayanışmanın da bulunduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, bu alanda yapılacak reformların yalnızca iktisadi olarak değil, etik ve toplumsal sonuçları açısından da değerlendirilmesi zorunludur. Bu yaklaşım, sosyal politikaların salt ekonomik rasyonaliteye indirgenemeyeceğini, bununla birlikte toplumsal bütünlük ve adaletle de uyumlu olması mecburiyetini ortaya koymaktadır. Türkiye bânında ele alındığında ise, 1999 senesinde yasallaşan 4447 sayılı Kanun bu konuda önemlidir. Bu kapsamda geçmiş yıllarda uygulamaya konan ıslahat süreçlerinin bir sonucu olarak, emeklilik yaşının kademeli bir şekilde ileriye çekilmesi, prim gün sayısının artırılması ve bireysel emeklilik gibi sistemlerin destekleniyor olması bu hususları açıkça göstermektedir. Lakin bu gibi gelişmeler, az gelirli ve güvencesi olmayan kişiler için emekliliği elde etmede güçlük yaratmaktadır. Bu bakımdan da sosyal güvenlik mekanizmasını güven yönünden sorgulayışa itmektedir. Netice olarak, emeklilik yaşının yukarıya çekilmesi ve prim ödeme bânındaki yenilikler mali açıdan sürdürülebilirlik için önemlidir. Lakin bu hususların önlemlerle sosyal etkileri iyi değerlendirilmelidir. Nitekim bunun sağlanmaması durumunda, sosyal güvenlik sistemleri tek başına iktisadi değil; toplumsal düzlükte de meşruiyeti sorgulanır bir hâl alabilecektir.

TOPLUMSAL SÖZLEŞMENİN KRİZİ: KUŞAKLAR ARASI ADALET VE GÜVEN EROZYONU

Çağdaş refahın devletin önemli yapı taşı olarak görülmesi, tek başına kişinin devlete yönelik sorumluluk ve hakları bânında değil; bununla birlikte nesiller arası dirsek temasına dayalı bir toplumsal sözleşmeye dayanmaktadır. Toplumsal sözleşme, aktif ve dinamik nüfusun sosyal güvenlik mekanizmalarına sunmuş olduğu yararı, bunun akabinde ise getiri olarak emeklilik sürecinde aynı güvenceden bilâhare faydalanması anlayışı üzerine kuruludur. Lakin günümüz perspektifinden bakıldığında demografik farklılaşmalar, iktisadî yenileşmeler, neoliberal siyasal stratejilerin getirdiği yapısal sertlikler, toplumsal sözleşmeyi temel bir krize maruz bırakmaktadır. Ağırlıklı olarak genç nesiller bânında, mekanizmanın meşruiyeti sorgulanır bir hâl almaktadır. Gitgide aşağı yönde ivme gösteren doğum oranları ve artış gösteren yaşam beklentisi hasebiyle, aktif olarak çalışan kitle üzerindeki emekli kesime yönelik yük gitgide artış göstermektedir. OECD

(2021), çalışan bireylerin ileride emeklilik döneminde aynı sosyal haklardan yararlanamayacakları endişesini taşıdığını belirtmektedir. Esping-Andersen (1999) ise bu durumun, nesiller arasında adaletsiz bir yük dağılımına neden olduğunu ifade etmektedir. Günümüzde genç nesiller, önceki kuşaklara kıyasla daha uzun süre çalışmakta, emeklilik hakkına daha ileri vadede ulaşmakta ve sosyal güvencelerden daha kısıtlı bir şekilde yararlanmaktadır. Bu durum, sosyal refah sistemlerinin işlevselliği kadar, kuşaklar arası eşitliğin de ciddi biçimde tartışılabilir hale geldiğini göstermektedir. Genç nesillerin sosyal güvenlik mekanizmalarına olan güveninde baş gösteren erozyon, tek başına kişisel düzlemde değil; mekanizmanın tüm benliğinin meşruiyeti için de önemli bir olumsuzluktur. Ulrich Beck bu hususu, risk toplumu yaklaşımı doğrultusunda şu şekilde ele almıştır: Beck (1992), refah devletinin önceleri sağladığı güvence ve düzenin yerini artık belirsizliklerin aldığını belirtmektedir. Bu durum, bireylerin geleceğe dair güven duygusunun zayıflamasına ve sosyal koruma sistemine olan inancın kırılmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu güvensizlik, genç nesillerin sisteme entegresini düşürmekte, kayıt dışı olarak çalışma yaklaşımlarını yükseltmekte ve uzun zaman düzleminde sosyal güvenlik mekanizmalarının iflasına zemin hazırlamaktadır. Nesiller arası adalet krizinin farklı perspektiflerden yansımaları ise başta temsil ve karar alma sistemlerinde görülen eşitsizliklerdir. Gitgide ihtiyarlayan seçmen profilleri, politik açıdan karar mekanizmalarında ihtiyar kesimin arzularının daha çok kâle alınmasına zemin hazırlamaktadır. Myles'e (2002) göre de bu durumun getirisi olarak da politika ve uygulamalarda genç nesillerin gereklilikleri çoğu zaman dikkate alınmamaktadır. Bu durum, nesiller arası dengenin bozulmasına ve gençlerin geleceğe dair haklarının azalmasına neden olmaktadır.

Zuhur eden bu temsiliyet hakkaniyetsizliği, sadece sosyal politikalar ile sınırlı kalmayıp; bununla birlikte demokrasinin sürdürülebilirliğini de olumsuz olarak etkilemektedir. Netice itibarıyla, toplumsal sözleşmenin bir kriz olarak; tek başına bir sosyal güvenlik meselesi olmamakla beraber, bununla birlikte siyasal katılım, adalet ve dayanışma kuralları bağlamında devamlı bir yeniliğe uğratılması gereken çok katmanlı bir sorunsal olarak ele alınması gerekmektedir. Bu görülen krizin üstesinden gelinmesi için, genç nesillerin geleceğe yönelik güven duygusunun gelişmesi adına, kapsayıcı ve hakkaniyetli bir refah sisteminin ortaya konulması önem arz etmektedir.

YENİ NESİL SOSYAL GÜVENLİK ARAYIŞLARI: KATILIMCI MODELLER, ESNEK EMEKLİLİK VE KUŞAK ODAKLI POLİTİKALAR

21. yüzyılda daima yenileşen demografik yapı taşı, teknolojik dönüşümün, yapısal evrim olarak da emeğin, gelenekçi yaklaşımları benimseyen sosyal güvenlik sistemlerinin mekanizmalarının işlevselliğini sorgulamakta; işbu mekanizmaların sürekli olarak dönüşümü mecbur kalmaktadır. Standing bu durumu şu şekilde ele almıştır: Standing'e (2011) göre, geleneksel istihdam unsurlarının geçici ve esnek modellere dönüşmesi, sosyal güvenlik mekanizmalarının özellikle prim ödeme

.....
süreleri ve emeklilik hakkına erişim koşullarının yeniden tanımlanmasını mecburi duruma getirmiştir.

Bu durum, istikrarlı iş yaşamına göre tasarlanmış klasik emeklilik düzeneklerinin, günümüzün parçalı ve güvencesiz iş piyasalarıyla çelişen bir duruma geldiğini ortaya koymaktadır. Belirtilen yenileşme istikametinde, özgün ağırlığı olan bir kapsayıcılık, hakkaniyet ve nesiller boyu süren bir denge modeli üstünde değerlendirmeleri önemli kılmıştır. Kapsayıcı sosyal güvenlik mekanizmaları, kişilerin tek başına sistemin etkinlik gösteremeyen faydalanıcı unsurları değil; bununla birlikte karar ve yapım süreçlerinde bulunmaları önemsemektedir. Bonoli'ye (2005) göre sosyal olan hakların ortaya çıkarılmasında, demokratik meşruiyetin çoğaltılması ve bireylerin sisteme aidiyet duygusuna sahip olması asli bir amaçtır. Esping-Andersen (1999) ise İskandinav ülkelerindeki reformları örnek göstererek, sosyal paydaşların karar aşamalarında kurumsal olarak dâhil edilmesinin bu yaklaşımın pratikteki yansımalarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, esnek emeklilik uygulamaları da, katı ve yaş odaklı mekanizmalara alternatif olarak geliştirilmiş normatif bir açılım ortaya koymaktadır.

Esnek olan emeklilik, aynı zamanda kişilerin hayat serüveninde, zanaat yönünden geçmişlerine ve sıhhat durumlarına göre emeklilik yaşlarını geçişken olarak tespit etmeye katkı sunmaktadır. OECD (2021), emeklilik politikalarının esnek bir yapıya sahip olduğunu, bireylere ister erken emeklilik ister daha uzun süre çalışma fırsatı verdiğini belirtmektedir. Bu esneklik, hem kişisel tercihleri gözetmekte hem de iş gücü piyasasında çeşitli ihtiyaçlara uyum sağlamaya imkân sunmaktadır. Bu sayede hem emeğin piyasasına çeşitlilik olarak katkı sunar hem de kişisel yönelim ve gerekliliklerine duyarlı bir unsur oluşmuş olacaktır. Yeni nesil sosyal güvenliğin kayda değer başka bir yönü ise nesil odaklı politikalara sahip olmasıdır. Dijital yetkinlikler, tahsil, hayat boyu öğrenme vb. politik unsurlar ile dolgularan genç işgücü; tek başına bir emeklilik dönemi değil, aynı zamanda aktif olarak çalışma süreçlerine de önemli ölçüde fayda sağlayacaktır. World Economic Forum'un (2020) belirtmiş olduğu üzere, genç nüfusun dijital dönüşüm sürecine dâhil edilmesi ekonomik büyümeyi hızlandırıcı ve sosyal güvenlik mekanizmalarını kuvvetlendirici bir unsur olarak görülmektedir. Bu bakış açısı, esasen gençlerin teknolojiye adapte olduğu bir unsur değil, aynı zamanda toplumsal refahın sürdürülebilirliğini destekleyen bir unsur olduğunun göstergesidir.

Bununla birlikte, tahsil ve zanaatta yenilik siyasetleri, genç nesillerin işgücüne adapte olması ve güven duygularının gelişmesini mümkün kılacak; prim ödeme alanını genişletecek ve mekanizmanın iktisadi gücüne doğrudan doğruya katkısı olmaktadır. Bu bakımdan, genç nesillerin sosyal güvenlik mekanizmalarına olan inançlarının harlanması, tek başına teknik ıslahatlar ile mümkün olmayıp; bunun yanında esnekliğin olduğu, adaletin tam tesis edildiği, kapsayıcı bir katılımın ortaya konulduğu, öz itibarıyla yapısal bir yenilik süreci ile mümkün kılınacaktır.

YÖNTEM

Bu araştırma, nitel bir çalışma olarak kurgulanmış ve doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Kuramsal çerçeveye dayalı olarak yürütülen incelemede, sosyal sözleşme, refah devleti ve sosyal güvenlik sistemlerine dair literatür ile birlikte ulusal ve uluslararası kurumların (OECD, TÜİK, SGK vb.) yayımladığı raporlar temel veri kaynağını oluşturmuştur. Veriler, karşılaştırmalı çözümleme ve kuramlar arası yorumlama teknikleriyle değerlendirilmiş; bulgular ise betimsel analiz yöntemiyle yapılandırılmıştır. Kuramsal zeminde özellikle Esping-Andersen, Rawls ve Habermas'ın yaklaşımlarından yararlanılmış, güncel demografik veriler ışığında sosyal güvenliğin dönüşümü yorumlanmıştır.

Araştırma Modeli

Bu çalışma, kuramsal temelli nitel bir araştırma olup doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Konunun çok katmanlı yapısı doğrultusunda, içeriksel derinlik sağlayan bu yöntem tercih edilmiştir. Veri kaynağı olarak akademik literatür, raporlar ve kurumsal belgeler kullanılmış; analizde karşılaştırmalı çözümleme ve kuramlar arası yorumlama teknikleri benimsenmiştir. Araştırma sürecinde bilimsel etik ilkelere tam uyum gösterilmiş, tüm kaynaklara doğru ve eksiksiz atıf yapılmıştır. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamakta, çalışma araştırma ve yayın etiği çerçevesinde yürütülmüştür.

Evren/Örneklem/Çalışma grubu

Bu araştırmanın evrenini, sosyal güvenlik sistemleri, toplumsal sözleşme kuramı ve refah devleti politikaları üzerine yapılmış akademik çalışmalar ile ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşların (OECD, SGK, TÜİK, Eurostat vb.) yayımladığı güncel raporlar ve belgeler oluşturmaktadır. Örneklem ise, kuramsal bütünlüğü destekleyen ve içeriksel açıdan doğrudan ilgili, niteliksel değeri yüksek kaynaklardan seçilmiştir. Bu belgeler, çalışmanın amacı doğrultusunda seçilmiş; temsil gücü yüksek, güvenilir ve güncel dokümanlar olarak değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada herhangi bir birey ya da kurum üzerinde doğrudan veri toplanmamış, yalnızca açık erişimli yazılı kaynaklara dayalı içerik analizi yapılmıştır.

Veri toplama araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak nitel içerik analizi yöntemi benimsenmiş, çalışma sürecinde sosyal güvenlik sistemleri, toplumsal sözleşme kuramı, refah devleti teorileri ve demografik dönüşüm gibi temalar çerçevesinde ulusal ve uluslararası literatür taranmıştır. Başta Esping-Andersen'in refah rejimi tipolojisi olmak üzere, Rawls, Habermas ve Standing gibi kuramcılarının metinlerine; ayrıca OECD, Eurostat, SGK ve TÜİK gibi kurumların güncel istatistiksel verilerine

başvurulmuştur. Araştırmada kullanılan tüm kaynaklar, daha önce yayımlanmış ve akademik geçerliliği kabul görmüş çalışmalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir özel ölçme aracı kullanılmamış, bu nedenle geçerlik-güvenirlik testlerine ve boyutlandırma analizlerine yer verilmemiştir. Veriler kamuya açık raporlar ve bilimsel yayınlar üzerinden elde edildiği için ayrıca izin alınması gereken bir durum söz konusu olmamıştır. Tüm kaynaklar, araştırma amacı doğrultusunda seçilmiş, teorik çerçeveye uyumlu biçimde yapılandırılmıştır.

İşlem (Veri analizi)

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, ilgili konu başlıkları doğrultusunda özenle seçilmiş yerli ve yabancı literatür ile kurumsal raporlardan derlenmiş; bu kaynaklara, araştırmacı tarafından erişilmiş ve tematik bir bütünlük gözetilerek toplanmıştır. Özellikle OECD, Eurostat, SGK ve TÜİK gibi kurumların güncel verileri esas alınmıştır. Verilerin analizinde nitel içerik çözümlemesi yöntemi benimsenmiş; metinler, kavramsal bağlamda gruplandırılarak, araştırmanın kuramsal çerçevesiyle tutarlı bir biçimde yorumlanmıştır. Kullanılan analiz biçimi, çalışmanın teorik yoğunluğu ve yorumlayıcı yapısı nedeniyle tercih edilmiştir. Bu bağlamda, sayısal bir analiz aracına başvurulmamış; çözümleme süreci, metinler arası karşılaştırmalar ve kavramsal okumalarla şekillendirilmiştir.

Araştırma izinleri

Bu çalışma, herhangi bir birey üzerinde doğrudan veri toplama, deneysel uygulama veya kişisel veri işleme içermediği için etik kurul izni gerektiren bir araştırma kapsamında yer almamaktadır. Araştırma sürecinde anket, görüşme, gözlem ya da deneysel yöntemler kullanılmamış; yalnızca kamuya açık, bilimsel ve kurumsal kaynaklardan elde edilen veriler üzerinden kuramsal ve istatistiksel analiz gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK, 2016), Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR, 2016), OECD veri koruma ilkeleri (1980), Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi (1948) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri kapsamında kişisel veri işlenmesine dair bir durum söz konusu değildir. Çalışma, Kastamonu Sosyal Bilimler Dergisi'nin etik ilke ve yayın politikalarıyla tam uyumludur; bu çerçevede ayrıca herhangi bir resmî kurum, kuruluş veya bakanlıktan izin alınmasına gerek duyulmamıştır. Dolayısıyla bu makale, yalnızca ikincil veri kaynaklarına dayalı olarak yürütülmüş olup, etik kurul izni gerektirecek nitelikte bir insan katılımı ya da özel nitelikli veri işlememektedir.

BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen ikincil veriler, demografik dönüşümün sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki etkilerini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Genç işgücünün toplam istihdam içerisindeki payı giderek azalmakta; buna karşılık yaşlı nüfusun oranı düzenli bir artış eğilimi sergilemektedir. Eurostat (2022) verilerine göre Avrupa Birliği ülkelerinde yaşlı bağımlılık oranı 2000 yılında %25 seviyesindeyken, 2022 itibarıyla %34'e ulaşmış; 2050 projeksiyonlarında ise %50'nin üzerine çıkacağı öngörülmektedir. Benzer biçimde, Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 2000 yılında %5,7 iken, TÜİK (2023) verilerine göre 2023'te %10,2'ye yükselmiş; 2040'ta %16,3, 2060'ta ise %25 düzeyine ulaşması beklenmektedir. Bu demografik değişim, sosyal güvenlik sistemlerinin aktüeryal dengesini tehdit eden bir yapı arz etmektedir. SGK'nın (2023) yayımladığı verilere göre, çalışan başına düşen emekli sayısı artış göstermekte, çalışan-emekli oranı 2'nin altına gerilemiş durumdadır. Bu tablo, emeklilik sisteminin uzun vadeli mali sürdürülebilirliği açısından ciddi bir risk alanı oluşturduğunu göstermektedir. OECD (2021) bulguları da bu yönelimi desteklemektedir. Üye ülkelerde ortalama emeklilik yaşı 2000'li yılların başında 61 iken, 2023 itibarıyla 64'e yükselmiş; pek çok ülkede kademeli artışlar halen devam etmektedir. Artan yaşam süresi karşısında sistemler, emeklilik yaşını ileri taşıyarak yükü hafifletmeye yönelmiştir. Elde edilen bulgular, yalnızca mali bir baskıyı değil, aynı zamanda toplumsal bir gerilimi de işaret etmektedir. Genç kuşaklar, kendilerinden önceki nesillerin haklarına benzer güvencelere ulaşma konusunda giderek daha fazla kuşku duymakta; bu durum, sosyal sözleşmenin sürekliliği ve kuşaklar arası adalet ilkesi açısından sorgulayıcı bir zemine işaret etmektedir.

SONUÇ

Çalışmanın en başından beri ortaya çıkarılan en temel bulgu; sosyal güvenlik sistemlerinin tek başına teknik ve iktisadî düzenlemeler ile olamayacağı, bununla birlikte nesiller boyu adalet, dayanışma içinde bir toplum ve meşruiyetin esas alındığı bir gerekliliğin varlığıdır. 21. yüzyılın ilk etapta, tek başına iktisadî ve teknolojik yenilikler ile değil; bununla birlikte sosyal güvenlik mekanizmalarının en tabii zeminini de sarsan yenilikler ile birlikte süre gelmektedir. OECD'in ortaya koyduğu çıkarımlar ile de bilineceği üzere de: "Demografik yaşlanma, genç işgücünün azalması, doğurganlık oranlarının düşmesi ve yaşam süresinin uzaması gibi faktörler, refah devletlerinin klasik işleyişini tehdit etmektedir" (OECD, 2021). Bu husustan da anlaşılacağı üzere, sosyal güvenlik meselesinin malî ve toplumsal işlevselliklerinin tek başına teknik meseleler olmadığı; bununla birlikte nesiller arası dayanışma kuralları ve adalet bilinci zemininde kapsayıcı bir ıslahata gereklilik duyulmaktadır. Genç nesiller bâbından mekanizmanın meşruiyetini temin eden önemli husus, geleceğe olan inancın var olmasıdır. Nitekim elde bulunan unsurlar, genç nesillerin uzunca bir süre iş hayatında olmasına rağmen daha az sosyal güvenceye sahip olmalarını öncelemektedir.

Bu bakımdan da nesiller arası adalet ve hakkaniyet temelden darbe almaktadır. Bu durumda da toplumsal sözleşmenin bilinen temel ve unsurlarına olan inanç kırılmaktadır.

Gitgide artış gösteren güvencesizlik durumu, kayıt dışı yönelimlerin oluşmasına ve mekanizmanın dışına çıkma eğilimi yaratmaya meyil etmektedir. Standing'e göre de bu durumlar: Standing'in önemle belirttiği üzere, sosyal güvenlik mekanizmaları tek başına mali açıdan değil, bununla birlikte siyasal ve etik boyutlarıyla da risk altındadır; bu durum, özellikle genç nesillerin sisteme olan güvenini kırarak toplumsal sözleşmenin meşruiyetini sorgulatmaktadır. (Standing, 2011). Bu kapsamda, çare sadece emeklilik yaşının ileriye çekilmesi veyahut prim ödeme şartlarının sıkılaştırılması olmamaktadır. Bilakis, geçişken emeklilik mekanizmaları, kapsayıcı sosyal güvenlik modelleri ve genç nesillerin tahsil, teknoloji okuryazarlığı ve işgücüne katılım nitelikleri gibi hususlardan meydana gelen dolgulayıcı unsurlarla zenginleştirilmelidir. Sosyal güvenliğin tek başına bir hak değil, bir toplumsal unsur ve dayanışma mekanizması olduğu belirtilerek, yeni kuşaklar ile toplumsal bir sözleşmenin ortaya konulması mecburiyettir. Netice itibariyle, sosyal güvenlik mekanizmaları ileriye; iktisadî unsurlar kadar, kapsayıcı ve bütüncül bir toplumsal yapıyı, adalet ve temsiliyet hususlarına ne kadar adapte olduğu durumunu da ortaya koyacaktır. Bu kapsamda, sürdürülebilir bir maliye anlayışı, hem de toplumsal meşruiyet yönünden, sosyal güvenlik siyasetlerinin yenileşmesi mecburiyetin hâsıl olmasıdır. Bu doğrultuda sosyal güvenlik politikalarının ileriye dönük yapısı, tek başına mali sürdürülebilirlik ile ilgili değil; aynı zamanda adaletin ön planda tutulduğu ve meşruiyetin esas alındığı, yeniden ele alınan toplumsal bir sözleşmenin inşası bakımından değerlendirilmesidir.

KAYNAKÇA

- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. SAGE Publications.
- Bonoli, G. (2005). The politics of the new social policies: Providing coverage against new social risks in mature welfare states. *Policy & Politics*, 33(3), 431–449.
- Brookings Institution (1997). *Privatizing social security: The troubling trade-offs*.
- Buğra, A. & Keyder, Ç. (2006). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford University Press.
- Eurostat (2022). *Ageing Europe – Statistics on an ageing society*. Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-02-20-655>
- Gardiner, S. M. (2010). *A contract with future generations*. Oxford University Press.
- Giddens, A. (1998). *The third way: The renewal of social democracy*. Polity Press.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Trans.). MIT Press.
- Hobbes, T. (2021). *Leviathan: Din ve dünya devletinin içeriği, biçimi ve kudreti* (M. Yılmaz, Çev.). VakıfBank Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1651'de yayımlanmıştır).
- Holliday, I. (2000). Productivist welfare capitalism: Social policy in East Asia. *Political Studies*, 48(4), 706–723.

- Internet Encyclopedia of Philosophy (n.d.). *Social contract theory*. <https://iep.utm.edu/social-contract/>
- Kutlu, A. (2022). Toplum sözleşmesi kuramında ihmal edilen boyut: Kuşak sorunu. *Felsefi Düşün – Akademik Felsefe Dergisi*, 2(19), 337–366.
- Locke, J. (2019). *Yönetim üzerine iki inceleme* (M. Yılmaz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1689’da yayımlanmıştır).
- Myles, J. (2002). A new social contract for the elderly? In G. Esping-Andersen (Ed.), *Why we need a new welfare state* (pp. 130–172). Oxford University Press.
- OECD (2021). *Pensions at a glance 2021: OECD and G20 indicators*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ca401ebd-en>
- Özdemir, D. & Karadeniz, E. (2022). Neoliberal politikaların emeklilik sistemleri üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 12(1), 65–87.
- Peugny, C. (2011). *Rethinking inter-generational inequality*. Springer.
- Rawls, J. (2020). *Bir adalet teorisi* (S. D. Atalay, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışma 1971’de yayımlanmıştır).
- Rousseau, J.-J. (2022). *Toplum sözleşmesi*. M. Belge (Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1762’de yayımlanmıştır).
- SGK (2023). *2023 faaliyet raporu*. Sosyal Güvenlik Kurumu. <https://www.sgk.gov.tr>
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (2002). *Intergenerational justice*. <https://plato.stanford.edu/entries/justice-intergenerational/>
- TÜİK (2023). *İstatistiklerle yaşlılar, 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr>
- United Nations (2023). *World population prospects 2022*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. <https://population.un.org/wpp/>
- World Economic Forum (2020). *The future of jobs report 2020*. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020>